

EGYMÁSBA OMLÓ IDŐK

B Á N Y A I J Á N O S

Térey János *Térerő* (Palatinus, 1998) című kötetének címlapján fotó látható: *Kilátás a drezdai városháza tornyából*. A fénykép 1945-ben készült; a kötetben az áll, hogy „Peter sen. fotója”. Éppen így! A „kilátás” szó természetesen látképet ígér, hazaküldhető vagy megőrizhető képeslapot. A nevezetes város nevezetes részletét, a régi építészet látványát, urbánus madártávlatot a toronyból. Ezt ígéri a cím, de a fotó mást mond. A romvárossá bombázott Drezdát mutatja. Talán erről a különbségről beszél a fénykép címébe rejtett két- vagy többértelműség. A fotó és a cím szembesítése során a „kilátás” akár azt is jelentheti, hogy a „városháza tornyából”, más szóval, a történelem madártávlatából nincs „kilátás” arra, hogy Drezda újra Drezda legyen. Jó, érthetem így is: ha van a városházának tornya, ha áll, akár a képnek köszönhetően pusztán a képzeletben, a történelmet jelképező városháza tornya és annak vélt, elképzelhető ablakából szent arcú szobor tekinthet a romba döntött városra, akkor van esély, van „kilátás” a város részére. Mert ahol, akár virtuálisan is, „áll” még a városháza, meg a tornya, ott van még „kilátás” a város megújulására. A történelem is, vélt és valós példáival arról igyekszik meggyőzni mindenkit, hogy a lerombolt, az elárasztott, a felporzelt, a földdel egyenlővé tett városok helyén (azonos nevű) új városok épülnek, ha másképp nem, hát a hit által, a hit teret kitöltő és behálózó erővonalai rajzán. Erről a hitről szól a romokra szegezett szent életű tekintet? Ezért talán nem is hiányzik a *Térerő* címlapjáról a romba döntött városon uralkodó pátosz, ami egyszerre

lehet a szenvedés, a pusztulás és a reménykedés pátosza, legalábbis az irracionálisban, az értelmetlenül való találkozásuk folytán.

Mert a szent tekintet Dreza romjait fürkészi. Az 1945-ben készült fényképen egyetlen épen maradt ház sem látható, csak romok, házfalak tető nélkül, az ablakok meg, mint rég elhunytak koponyáján a szemüreg. Minden üres, nyoma sincs az életnek, csak a szent tekintetből áradó pátosz, ám ez már a halálon túl van, időn és téren is kívül, a képzelet és a hit ismeretlen tartományában. Valószínűleg ide, eddig „láthat” el a nyelv. A rombolásnak e látképén a némaság uralkodik, a halál némasága, valami egészen befejezett és evidens.

A *Térerő* versei azonban nem erről a képről szólnak. Mintha semmi köze se lenne a címdali fotónak a kötet költői nyelvéhez, se beszédmódjához. Közvetlen kapcsolat valóban nem található az 1945-ben készült fotó és Térey János új kötetének versei között, közvetetten azonban a kötet verseinek nyelvi felépítése, képi elrendezése úgy kapaszkodik a címdali fotóba, ahogyan a pátosz az elmúlásba, a nyelv a jelképbe, az érzelm és szenvedély az iróniába. Az értelem keresésének erőfeszítése ez, miközben a versekben a látszólagos játékoság, a színlelt szellemesség, a versbe (úgymond) nem illő szavak, a gazdag Termann-archívum uralja a költői diszkurzust. Túl a szimbólumokon, a metaforákon, túl a retorika hagyományosnak vélt alakzatain. Amikor a vers, a beszéd a némaság megnevezése. Itt találkozik a romba döntött város némasága és a némaságot közlő beszéd. Ebben az egymásra utaltságban, és – de ez már líraelméleti tapasztalat – a beszéd leküzdhetetlen közvetettségében. A kötet versei tehát közvetlenül nem a címlapon látható fotóról szólnak, ám mindenképpen arról a feszült némaságról, ami nem más mint „kilátásba” – tájképbe, képeslapba? – rejtett, a hit csendjével mondott kilátástalanság és reménytelenség.

A címlap és a kötet versvilágának rejtélyes kapcsolatát azonban földközelbe hozza Térey Jánosnak a debreceni *Alföld* folyóirat 1999. áprilisi számában közölt *Miasszonyunk* című verse, amely akár a *Kilátás a drezdai városháza tornyából* címet is viselhetné.

1.

Georg Bähr volt a Miasszonyunk templomának építője.
Egyszerű ácsmester, aki – úgy beszélték – sohasem
tette ki a lábát Drezdából, következésképp munkája

során semmiféle előkép nem lebeghetett a szeme előtt. Ács létére a kövek szerelmese volt. Kötelezte magát Erős Ágost és a városi tanács előtt, hogy az egész Frauenkirchét – az alapoktól a kupolát ékesítő tornyocskáig – egyetlen darab fa fölhasználása nélkül, kizárólag homokkőből fogja fölépíteni. És föl is építette. Igaz, a hetven éves Bähr nem végezhetette be művét. 1738. március 30-án, mikor már helyére illesztették a kupola zárókövét, egy állványról lebukva szörnyet halt a mester.

2.

Az időjárási viszonyok káprázatos összjátéka pecsételi meg a szász főváros sorsát. Az angliai repülőterekről fölszálló bombázók már órák óta úton vannak. A város repülési kapacitásuk legtávolabbi pontján fekszik. Csak az utolsó pillanatban tisztul ki a zárt felhőtakaró Drezda fölött, és a bombázás kezdetét jelző vörös világítóbombát pontosan oda tudják ledobni, ahová azt eleve szánták: az Elba partján álló sportstadion gyepére.

3.

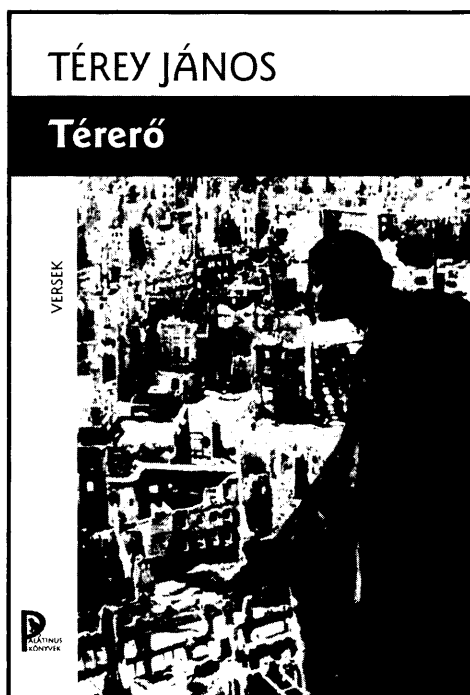
A Frauenkirche kőlapjai nem voltak cementtel, malterrel vagy bármely más kötőanyaggal összeforrasztva. Tulajdon súlyuk préselte egymáshoz őket, miként az antik szentélyek köveit. A nehézkedés örökbecsű emlékműve született meg az Új Piac téren. Egyik méltatója a Wertheim-szekerényhez hasonlította a Miasszonyunk templomát: külső erők csupán karcolásokat ejthetnek rajta, de nem férkőzhetnek a belsejébe. Ez a feltörhetetlen, kőből való szelence nem lehet tüzek martaléka, és nem árthat neki emberi ármány. Drezda 1760-as ostromának idején a porosz ágyúgolyók egyszerűen *lepattantak* a kupola kőkockáiról.

4.

Legyező alakban terül szét a bombázókötél az Óváros egén. A pilóták alig ütköznek ellenállásba – Drezda, e stratégiailag jelentéktelen műkincsváros egész légvédelmét a keleti frontra szállították. A bombázók – az úgynevezett háztömbbontó légiaknak mellett – csaknem félmillió gyújtóbombával szórják meg a városközpontot. A tűzfészek fölött erős a légáramlás. Az átforrósodó levegő kicserélődik az oxigéndús rétegekkel, s így olyan tűzvihar bontakozik ki, mely lángba borítja az épen maradt házakat is. A heves légmozgás orkánszerű szelet kavart. A pilótáknak nincs idejük körözni. Utolsó csöpp üzemanyagukat felhasználva térnek vissza honi reptereikre, néhány gép kényszerleszállást hajt végre a francia tengerparton.

5.

A Miasszonyunk temploma nem húshagyókedd éjszakáján semmisült meg. Végzete 1945. február 15-én, a bombázás harmadnapján, a délelőtti órákban teljesedett be. Az ablakon át a hajóba csapódó gyújtóbombák az összes fa alkatrészt lángba borították: padokat, lépcsőket, erkélyeket és korlátokat, a több emelet magas szószéket meg az oltárt. Égtek a tojásdad alakú hajót körbefutó karzatok, amelyek inkább emlékeztettek színházi páholyokra vagy római kolumbáriumokra, mint templomi berendezésre. („De az protestans stylus, és azért kifogásolni nem szabad.”) Olyan hőség keletkezett, hogy azt már a homokkőből rakott kupola sem bírhatta tovább. Ráomlott a hajóra, a katakombáig beszakítva az építményt. Ledől Luther Mártonnak a templom előtt álló hatalmas bronzsobra is. Az óriási robaj még a viszonylag távol eső kerületek utcáin is hallható volt.

Több mindenre lehetne abból következtetni, hogy a *Tézerő* címlapján közölt fotóról szóló (?) vers csak hónapokkal a kötet kiadása után jelent meg, az előzményekre való mindennemű hivatkozás vagy utalás nélkül. Mintha a kötet címlapja kilépett volna a könyv megjelenésének idejéből, és belépett volna egy másik időbe, a vers, a *Miasszonyunk* közlésének idejébe. Különböző idők omlanak így egymásba, a XVIII. század, a templomépítés és a porosz hadjárat ideje, a szász építész és Luther Márton ideje, régi háborúk, a vallásháborúk – *Aegidius útra kelésének* világa – és a modern háborúk ideje, a jelené is, amelyről csak a némaság szólhat, az elnémult és elnémított beszéd, a múlt képeinek szembesítése

a jelen képeivel. Kapaszkodás a múlt értelmetlenségébe, hogy a mai értelmetlenség elviselhető legyen.

Ezért mondhatom, nem a véletlenül múltott, legfeljebb a megszerkesztett, az anticipált véletlenül, hogy a *Térerő* címlapi fotójához tartozó vers nem a kötetben, hanem egy későbbi időben, egy másik háború idején jelent csak meg és ezáltal a fotó is, a vers is, a kötet is kilépett irodalmi (költői) meghatározottságából, és belépett a létet némán beszélni nyelv ragyogásába.

„A két történet talán csak egyetlen történet” – írta Jorge Luis Borges egyik elbeszélésének végén. Lehet, hogy nincs se két, se több történet, csak „egyetlen történet” van, és nekünk, akik még élünk (talán), nincs is más dolgunk e földön minthogy örökösen ezt az egy, ezt az „egyetlen történetet” mormoljuk, mondjuk úgy, hogy egymásba olvassuk Térey János *Miasszonyunk* című versének két oldalát, a templom felépítésének és lerombolásának két történetét, egybeolvassuk a *Térerő* címlapját a kötettel és a később publikált verssel, és ha elmondjuk ennek az egybeolvasásnak a történetét, akkor kiderül, mást sem tettünk – talán – csupán újra és újra felmondtuk az „egyetlen történetet”, ami a mi történetünk. Az egymásba omló idők történetét.